

VAN DOEMSCENARIO TOT OPTIMISME

Schrijflessen verrijken met GenAI? Een pilot

Binnen een mum van tijd na lancering vond ChatGPT de weg naar het klaslokaal en de leerling. De reacties in onderwijsland waren uiteenlopend, van optimistisch tot doemdenken: wat als leerlingen helemaal niet meer leren schrijven? In dit artikel bespreekt docent en Dudoc-Alfapromovendus Leonie Sliepenbeek een pilotonderzoek waarin systematisch wordt onderzocht of de inzet van ChatGPT tijdens schrijfvaardigheidslessen het vak Nederlands ook kan verrijken.

LEONIE SLIEPENBEEK

‘Wow, het is alsof we de maan hebben ontdekt!’ Dat zijn de woorden die een leerling in mijn havo 4 uitroept als hij voor het eerst kennismaakt met ChatGPT-3.5, het *large language model* (LLM) van OpenAI. Het is februari 2023 en het zevende lesuur op woensdagmiddag als ik begin aan de lessen zakelijke brieven schrijven. De klas hangt er wat onderuitgezakt bij, maar veert op als ze hoort dat we gaan werken met generatieve artificiële intelligentie (GenAI). Of de leerlingen de technologie al wel kennen? Enkele handen schieten omhoog. Weten ze wat ze ermee kunnen? De meesten hebben het wel op TikTok voorbij zien ko-

men, dat hele AI, maar nee, eigenlijk niet. ‘Wat zal ik vragen? Wat willen jullie weten?’ Ik heb me voorgenomen weinig te vertellen en leerlingen vooral te laten ervaren. Na die vraag kijken de leerlingen elkaar aan alsof ik ze gevraagd heb om een moeilijke, literaire analyse. ‘Vraag maar iets over wie er bij PSV voetbalt!’ zegt er uiteindelijk iemand. Ik grijns en realiseer me: ze beschouwen de chatbot als een zoekmachine. En dat zit ver van de waarheid.

GenAI en schrijfvaardigheid

Het vervolg van de les bevestigt mijn vooroordelen. Waar het onderwijsveld in rep en roer is geweest sinds de lancering van ChatGPT over de mogelijke impact (Heaven,

2023; Kasneci et al., 2023), blijken leerlingen bij de klas-sikale introductie weinig benul te hebben van de potentie noch de gevaren. Een deel van de klas geeft toe de chatbot ingezet te hebben voor verslagen – handig zo’n kant-en-klare tekst – maar weinig kritisch te zijn over het gebruik. Toch moeten leerlingen leren om bewust om te gaan met de technologie, zoals terug te zien is in het conceptkerndoel van het leergebied digitale geletterdheid over de verkenning van en omgang met AI (Kampman et al., 2024).

Het is waarschijnlijk dat GenAI de aanpak van schrijftaken beïnvloedt, maar het is nog onduidelijk hoe. Het uitbesteden van schrijfwerk kan voordelig zijn, omdat het mogelijk leidt tot minder cognitieve overbe-

lasting (Kasneci et al., 2023) – een belangrijke factor bij het leren schrijven (Braaksma, 2002). Bovendien kan de chatbot gepersonaliseerde feedback en verbeter-suggesties leveren, wat tijd en werkdruk kan schelen voor docenten (Labadze et al., 2023). Tegelijkertijd zou diezelfde uitbesteding van schrijfwerk nadelig kunnen zijn: het zou leerlingen te afhankelijk kunnen maken, met negatieve gevolgen voor het leer-, schrijf- en denkproces (Bastani et al., 2024; Darvishi et al., 2024). Ook de betwistbare betrouwbaarheid en wankel kwaliteit van de output, de algemene ethische bezwaren en issues rondom privacy zijn drijfveren om leerlingen te leren GenAI voorzichtig en kritisch te benaderen (Heaven, 2023; Labadze et al., 2023).

Foto: Tom van Limpt

Het uitgangspunt voor de nieuwe lessenreeks is dat leerlingen wijzer worden over de werking en het gebruik van AI, maar ook zelf leren schrijven

‘Stochastische papegaai’
In een nieuwe lessenreeks van zes lessen onderzoek ik daarom met de klas deze tweeledigheid van de technologie: wat zijn de kansen en mogelijkheden, en wat zijn de beperkingen om zelf een betere schrijver te worden? Wat is ChatGPT en hoe werkt zo’n taalmodel?

Door bijvoorbeeld gezamenlijk de betrouwbaarheid van output te evalueren over de eerder klassikaal gelezen klassieker *Oeroeg*, verwerven leerlingen inzichten over hoe deze zogenaamde ‘stochastische papegaai’ aan het fabuleren slaat (Voogel, 2023). Een taalmodel zoals ChatGPT probeert namelijk zo nauwkeurig mogelijk woorden te voorspellen op basis van statistische patronen (dankzij extensieve training op basis van een grote dataset), maar *weet* zelf niets over de echte wereld.

Leerlingen pikken de verzinsels er feilloos uit: ‘Huh, maar ze zijn toch geen *familie* van elkaar? Dat is bijna het tegenovergestelde!’ Ook een jaar later, in havo 5, hoor ik ze nog regelmatig tegen elkaar zeggen als iemand *tóch* besluit voor een willekeurige inhoudelijke invulling naar ChatGPT te grijpen: ‘Maar je weet wel dat *niet alles* wat hij zegt klopt, toch?’

Plannings- en oriëntatiefase
In de reguliere lessenreeks schrijfvaardigheid volgen we opdrachten uit *Op Niveau*. Daarin verbeteren leerlingen op zinsniveau de toon van zinnen en schrijven ze zelf veel korte e-mails (‘Je nodigt een spreker uit en informeert je docent over dit bezoek’). Het uitgangspunt voor de nieuwe lessenreeks is dat leerlingen wijzer worden over

de werking en het gebruik van AI, maar ook zelf leren schrijven aan de hand van effectieve schrijfdidactiek, zoals observerend en samenwerkend leren (zie kader 1 voor een overzicht). Omdat ChatGPT binnen seconden goede en slechte voorbeelden kan genereren, reflecteren we daar veel op. Zonder verdere instructies merken de leerlingen door voorbeelden te vergelijken en te rangschikken unaniem op welke tekst door een computer is geschreven (‘Dit “voelt” echt anders’) en dat een gegeneerde brief wel goed klinkt, maar eigenlijk weinig zegt. Het gevoel brengen we samen onder woorden: de toon is onpersoonlijk, hard. Hoe kunnen we die verbeteren? Wat kan ChatGPT daarin betekenen?

Een ander belangrijk onderdeel van de lessenreeks gaat over *prompting* (zie Voogel, 2023): leren hoe je

instructies zo vormgeeft dat de gewenste output ontlokt wordt aan het taalmodel. In twee- of drietallen bedenken leerlingen prompts bij casusteksten (zie kader 2) en beoordelen de output van ChatGPT. Ik stimuleer hen om cyclisch te werk te gaan en prompts aan te blijven scherpen, maar leerlingen blijken snel tevreden. Ze lijken minder effectief en kritisch te evalueren nu er niet tegelijkertijd een alternatief is om mee te vergelijken. ‘Het klinkt toch best prima zo’, zegt een leerling over een tekst die begrijpelijker kan. Pas als ik met een nauwkeurige prompt laat zien hoe de tekst te verbeteren is, valt het kwartje. Mijn vermoeden is dat de plausibele en menselijke toon die typerend is voor LLM’s de illusie in stand houdt dat de verkregen output de best mogelijke is, terwijl dat sterk afhankelijk is van de prompt. De leer-

moment	fase schrijfproces	leeractiviteit
les 1	plannings- en oriëntatiefase	klassikale introductie en ontdekking ChatGPT, en expliciete directe instructie over genrekenmerken met behulp van ChatGPT
	plannings- en oriëntatiefase	beoordelen en vergelijken voorbeelden (geschreven door ChatGPT versus docent)
	plannings- en oriëntatiefase	opstellen en aanscherpen prompts bij cases
les 2	plannings- en oriëntatiefase	ChatGPT voorbeelden van brieven laten schrijven
	schrijffase	ChatGPT standaardzinnen laten schrijven
	schrijffase	analyseren opbouw, formele briefconventies en inhoud van voorbeeld
les 3	schrijf- en revisiefase	(gedeeltelijk) herschrijven voorbeeld op basis van eigen analyse
les 4	schrijffase	zelf (met de hand) schrijven van brief
les 5	revisiefase	ChatGPT vragen om feedback en verbeteruggesties
	revisiefase	klasgenoot vragen om feedback en verbeteruggesties aan de hand van beoordelingsmodel
les 5/6	revisiefase	herschrijven brief

Kader 1. Een schematisch overzicht van de lessenreeks en de bijbehorende schrijffases en leeractiviteiten

Je gaat een brief sturen aan de mensen die in de straten rondom het Elzendaalcollege Boxmeer wonen om hen te informeren over de Open Dag op 19 februari 2025. In de brief vermeld je relevante informatie over het parkeren en de drukte die verwacht wordt. Er zal een dj aanwezig zijn, dus mogelijk is er geluidsoverlast. De brief bevat een e-mailadres waar buurtbewoners naar kunnen mailen als ze nog vragen of opmerkingen hebben. Overige relevante informatie die ChatGPT in de brief moet verwerken, bedenken jullie zelf. Werk de prompts uit die je gaat gebruiken om ChatGPT de brief te laten genereren en probeer de prompts daarna uit op je laptop.	Je vraagt ChatGPT om een sollicitatiebrief te genereren aan de hand van een vacaturetekst. De sollicitatiebrief ga je vervolgens analyseren in een Word-document. 1. Lees de vacature en markeer de kernwoorden die je terug wilt laten komen in je prompt. 2. Stel je prompt op en voer de prompt in in ChatGPT. 3. Lees het resultaat en bedenk of je tevreden bent met de brief. Heeft ChatGPT meer informatie nodig? Pas je prompt eenmaal aan, wees compleet en genereer de brief opnieuw. 4. Kopieer en plak de brief in een Word-bestand. 5. Nu ga je digitaal markeren. Volg het stappenplan: • Markeer in het groen: zinnen/woorden die de structuur/opbouw/conventies van de brief aangeven of weergeven. • Markeer in het geel: zinnen/ woorden die gaan over de eigenschappen en vaardigheden van de sollicitant. • Markeer in het blauw: zinnen/woorden die gaan over de eisen in de vacature.
---	---

Kader 2. Een casusopdracht om prompts bij op te stellen in de plannings- en oriëntatiefase

Kader 3. Een sollicitatiebrief genereren en analyseren in de schrijffase

Lessen waarin leerlingen ook over GenAI leren, kunnen bijdragen aan hun taalbewustzijn en lijken zelfs te leiden tot urgentiebesef over het zelf leren schrijven

lingen merken echter die impact zelf niet consequent op zonder alternatief, dus op dit gebied lijkt in de toekomst meer (expliciete) instructie of oefening nodig.

Schrijffase

In de schrijffase verschuift de aandacht naar de opbouw en stijl van de tekst en de genreconventies van een zakelijke brief. Leerlingen genereren brieven via ChatGPT en analyseren de effectiviteit en het taalgebruik (zie kader 3). Ze verbeteren de teksten tot het hun ‘eigen’ teksten worden. Althans, dat is het uitgangspunt van mijn ontwerp, maar de praktijk toont dat ook hier het ontbreken van een door mij aangedragen alternatief om mee te vergelijken al snel leidt tot tevredenheid over de output. Leerlingen zeggen nu namelijk dat hun eigen teksten ‘so-wieso’ nooit zo goed klinken als die van ChatGPT.

Deze (onbewuste) vergelijking biedt inzicht in hun eigen niveau, want ze komen erachter hoe moeilijk een professionele brief schrijven is, maar maakt hen juist niet meer kritisch op de output. Omdat de toets straks handgeschreven is en ChatGPT vanwege risico op afhankelijkheid verboden is, moeten leerlingen ook leren schrijven zonder digitale hulp. Zelf je brief bedenken valt opeens tegen en alleen maar je werk uitbesteden aan een onbetrouwbare chatbot heeft inmiddels nadelen gekregen. Hierdoor lijkt het urgentiebesef om zelf te oefenen te groeien: het zelf leren schrijven is betekenisvoller geworden.

Revisiefase

De lessenreeks sluit af met een revisiefase waarin de handgeschreven brief wordt beoordeeld: door een klasgenoot aan de hand van een analytisch beoordelingsmodel en door ChatGPT vragen te stellen over overeenkomende criteria (zie kader 4). Opnieuw ligt de focus op *prompting*: Welke prompts leiden tot de gewenste feedback op het gebied van structuur, inhoud, stijl, taalverzorging en formele conventies? Welke prompts niet?

Deze dubbele controle levert vanuit meerdere per-

spectieven feedback op om de brief te herschrijven. Hierdoor lijkt de roep om commentaar van mij minder luid dan ik gewend ben in andere schrijfflessen. Dat is een prettige bijkomstigheid die ruimte geeft voor meer persoonlijke aandacht op detailniveau, om juist de eerder beschreven menselijke touch in de eigen tekst aan te scherpen.

Je gaat nu ChatGPT gebruiken om de brief te verbeteren. Dat doe je door ChatGPT de volgende vragen te stellen. Kopieer en plak de antwoorden die je krijgt in je Word-document (onder je brief). Je mag de tips van ChatGPT gebruiken bij het herschrijven, wat je aan het einde van deze les gaat doen.

- Vraag ChatGPT: Kun je advies geven over de structuur van deze brief? [plak je brief eronder]
- Vraag ChatGPT: Kun je advies geven over de inhoud van deze brief? [plak je brief eronder]
- Vraag ChatGPT: Kun je advies geven over de stijl/toon van deze brief? [plak je brief eronder]
- Vraag ChatGPT: Kun je advies geven over de formuleringen/zinsbouw in deze brief? [plak je brief eronder]
- Vraag ChatGPT: Kun je advies geven over ... [zelf invullen]

Bonus: Wat gebeurt er als je vraagt: ‘Kun je feedback geven op de tekst?’ Is dit het resultaat dat je had verwacht?

Kader 4. Een opdracht om met voorgestructureerde prompts feedback te verkrijgen op geschreven werk in de revisiefase

Houding, waardering en inzichten

We eindigen met een toets: een handgeschreven brief. Leerlingen die de nieuwe lessenreeks hebben gevolgd, scoren vergelijkbaar met leerlingen die de reguliere lessen kregen. Dat valt me niet tegen, omdat de lessen naast het schrijfproduct ook draaiden om de bewustwording van de invloed van GenAI op het (schrijf)proces en het gezamenlijk kritisch spelen met prompts en output.

Voor- en achteraf heb ik een vragenlijst afgenomen om de houding ten opzichte van GenAI (met statements als ‘Ik vind het een leuk idee om onderwerpen voor school te verkennen met ChatGPT’) en de waardering van de lessenreeks in kaart te brengen. Beide zijn na afloop overwegend positief. Leerlingen geven onder andere terug dat ze balans tussen gestructureerde opdrachten en de vrijheid om zelf te experimenteren motiverend vonden. Wie niet zo enthousiast is, baseert dat vooral op de randvoorwaarden die tegenvallen. Werken met ChatGPT levert weleens gedoe op of kost extra tijd: de server hapert, de prompts vragen veel bijstelling en docentfeedback krijgen vinden sommige leerlingen fijner.

Taalbewustzijn en urgentie

Het belangrijkste kwalitatieve inzicht dat de lessenreeks oplevert, merk ik vooral later. Op basis van de gesprekken die ik voerde en de reacties van leerlingen, durf ik te stellen dat het gebruik van GenAI tijdens de les Nederlands verrijkend kan zijn. Lessen waarin leerlingen ook over GenAI leren en ermee (leren) werken, kunnen bijdragen aan hun taalbewustzijn en lijken zelfs te leiden tot urgentiebesef over het zelf leren schrijven. ChatGPT is in klas 5 een hulpmiddel geworden om een voorbeeld van een inleiding te verkrijgen, maar leerlingen vertrouwen niet blindelings op de output en passen de teksten aan. Niet omdat ik hun dat verteld heb, maar omdat ze zelf hebben ervaren dat de inhoud en de stijl betwist mogen (moeten) worden. Soms doen ze dat zelfs hardop met

een klasgenoot: ‘Hoe vind jij dit klinken? Beetje als een computer, toch? Dat kan beter.’

De komende jaren ga ik me tijdens mijn promotieonderzoek bezighouden met het ontwikkelen van een didactiek om leerlingen te leren beredeneerd om te gaan met GenAI en schrijfvaardigheid, zodat ze bewust geletterde schrijvers worden. De komst van GenAI mag groot of bedreigend lijken, maar biedt ook kansen die de moeite waard zijn om te onderzoeken. Alsof we – zo treffend verwoord door mijn leerling – de maan hebben ontdekt, maar dan in letters.

LITERATUUR
Bastani, H., Bastani, O., Sungu, A., Ge, H., Kabakci, O., & Mariman, R. (2024). Generative AI can harm learning. SSRN, Artikel 4895486. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4895486>
Braaksma, M. (2002). *Observational learning in argumentative writing* [Proefschrift, Universiteit van Amsterdam]. UvA-DARE. <https://dare.uva.nl/search?identifier=3fb72fe5-3429-4a61-863f-f6728e7edogd>
Darvishi, A., Khosravi, H., Sadiq, S., Gašević, D., & Siemens, G. (2024). Impact of AI assistance on student agency. *Computers & Education*, 210, Artikel 104967. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104967>
Heaven, W. D. (2023, 6 april). ChatGPT is going to change education, not destroy it. MIT Technology Review. <https://www.technologyreview.com/2023/04/06/1071059/chatgpt-change-not-destroy-education-openai/>
Kampman, L., Driebergen, M., Oberink, M., Grgurina, N., Spronk, J., Vries, H. de, & Klein Tank, M. (2024). *Conceptkerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid*. SLO. https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/DEF_kerndoelenboekje_BU_DG.pdf?dm=1709640714
Kasneci, E., Seßler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., Gasser, U., Groh, G., Günnehan, S., Hullermeier, E., Krusche, S., Kutyniok, G., Michaeli, T., Nerdel, C., Pfeffer, J., Poquet, O., Sailer, M., Schmidt, A., Seidel, T., Stadler, M., Weller, J., Kuhn, J., & Kasneci, G. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, 103, Artikel 102274. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102274>
Labadze, L., Grigolia, M., & Machaidze, L. (2023). Role of AI chatbots in education: Systematic literature review. *International Journal of Education Technology in Higher Education*, 20, Artikel 56. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00426-1>
Voogel, M. (2023). Met ChatGPT wordt taalbewustzijn nóg belangrijker. *Levende Talen Magazine*, 110(7), 6–10. <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltn/article/view/2361>